

**Türkiye’de Asgari Ücretli Çalışan Sayısı ve Ücret
Seviyelerinin Değişimi
(2003-2017 Hanehalkı İşgücü Anketleri Veri Analizi)**

***The Number of Minimum Wage Workers and
the Change in Wage Levels
(2003-2017 Household Labor Force Surveys
Data Analysis)***

Gürdal ASLAN

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

Haziran 2019, Cilt 9, Sayı 1, Sayfa 141-159
June 2019, Volume 9, Issue 1, Page 141-159

P-ISSN: 2146-4839
E-ISSN: 2148-483X

2019-1

e-posta: sgd@sgk.gov.tr

Yazılar yayınlanmak üzere kabul edildiği takdirde, SGD elektronik ortamda tam metin olarak yayımlamak da dahil olmak üzere, tüm yayın haklarına sahip olacaktır. Yayınlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazı ve tablolardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

If the manuscripts are accepted to be published, the SGD has the possession of right of publication and the copyright of the manuscripts, included publishing the whole text in the digital area. Articles published in the journal represent solely the views of the authors.

Some parts of the articles and the tables can be cited by showing the source.

SGD

Sosyal Güvenlik Dergisi
Journal of Social Security

Cilt: 9 - Sayı: 1 - Yıl: 2019
Volume: 9 - Issue: 1 - Year: 2019

P-ISSN: 2146-4839
E-ISSN: 2148-483X

Sahibi / Owner of the Journal

Sosyal Güvenlik Kurumu Adına / *On behalf of the Social Security Institution*

Dr. Mehmet Selim BAĞLI

(Kurum Başkanı / *President of the Institution*)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / *Responsible Publication Manager*

Uğur KORKMAZ

Yayın Kurulu / Editorial Board

Cevdet CEYLAN

Eyüp Sabri DEMİRCİ

Nazmi DOĞAN

Erdal YILMAZ

Okan AYAZ

Editörler / Editors

Doç. Dr. Erdem CAM

Selda DEMİR

Yayın Türü: Uluslararası Süreli Yayın / **Type of Publication:** *International Periodical*

Yayın Aralığı: 6 aylık / **Frequency of Publication:** *Twice a Year*

Dili: Türkçe ve İngilizce / **Language:** *Turkish and English*

Basım Tarihi / Press Date: 28.06.2019

Sosyal Güvenlik Dergisi (SGD),

TUBİTAK ULAKBİM - TR

EBSCO HOST - US

ECONBIZ - GE

INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL - PL

SCIENTIFIC INDEXING SERVICES - US

JOURNAL FACTOR

ASOS INDEX - TR

SOBIAD - TR

tarafından indekslenmektedir.

©Tüm hakları saklıdır. Sosyal Güvenlik Dergisi'nde yer alan bilimsel çalışmaların bir kısmı ya da tamamı telif hakları saklı kalmak üzere eğitim, araştırma ve bilimsel amaçlarla çoğaltılabilir.

Tasarım / Design: Medya Dinamik - 0312 287 40 46 - Ankara

Basım Yeri / Printed in: Matsa Basımevi - 0312 395 20 54 - Ankara

İletişim Bilgileri / Contact Information

Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı

Ziyabey Caddesi No: 6 Balgat / Ankara / TÜRKİYE

Tel / Phone: +90 312 207 88 91 - 207 87 70 - Faks / Fax: +90 312 207 78 19

Erişim/Webpage: <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/sgd/tr> - e-posta / e-mail: sgd@sgk.gov.tr

---

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Professor Yener ALTUNBAŞ
Bangor University - UK

Professor Özyar MEHMET
University of Carleton - CA

Asst. Prof. Sara HSU
State University of New York- USA

Professor Paul Leonard GALLINA
Bishop's University - CA

Professor Allan MOSCOVITCH
University of Carleton - CA

Asst. Prof. C. Rada Von ARNIM
University of Utah - USA

Professor Jacqueline S.ISMAEL
University of Calgary - CA

Professor Mark THOMPSON
University of British Columbia - CA

ULUSAL DANIŞMA KURULU / NATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahmet Cevat ACAR
TÜBA

Prof. Dr. İsmail AĞIRBAŞ
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Levent AKIN
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Yusuf ALPER
Bursa Uludağ Üniversitesi
İİBF

Prof. Dr. Faruk ANDAÇ
Çağ Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Kadir ARICI
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Onur Ender ASLAN
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Prof. Dr. Zakir AVŞAR
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İletişim Fakültesi

Prof. Dr. Ufuk AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Abdurrahman AYHAN
Kıbrıs İlim Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Serpil AYTAÇ
Bursa Uludağ Üniversitesi
İİBF

Prof. Dr. Mehmet BARCA
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
SBF

Prof. Dr. Süleyman BAŞTERZİ
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Nurşen CANIKLIOĞLU
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Fevzi DEMİR
Yaşar Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. A. Murat DEMİRCİOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi
İİBF

Prof. Dr. Ömer EMEKÇİ
İstanbul Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. E.Murat ENGİN
Galatasaray Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Hediye ERGİN
Marmara Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Şükran ERTÜRK
Dokuz Eylül Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Afsun Ezel ESATOĞLU
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Ali GÜZEL
Kadir Has Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Alpay HEKİMLER
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
İİBF

Prof. Dr. Oğuz KARADENİZ
Pamukkale Üniversitesi
İİBF

Prof. Dr. Aşkın KESER
Bursa Uludağ Üniversitesi
İİBF

Prof. Dr. Cem KILIÇ
TOBB ETÜ
İİBF

Prof. Dr. Ali Rıza OKUR
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Serdar SAYAN
TOBB ETÜ
İİBF

Prof. Dr. Ali Nazım SÖZER
Yaşar Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Sarper SÜZEK
Atılım Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Müjdat ŞAKAR
Marmara Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Savaş TAŞKENT
İstanbul Teknik Üniversitesi
İşletme Fakültesi

Prof. Dr. Ferda YERDELEN TATOĞLU
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Sabri TEKİR
İzmir Demokrasi Üniversitesi
İİBF

Prof. Dr. Mehmet TOP
Hacettepe Üniversitesi
İİBF

Prof. Dr. Türker TOPALHAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İİBF

Prof. Dr. Aziz Can TUNCA
Bahçeşehir Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. M. Fatih UŞAN
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Gaye BAYCIK
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Emel İSLAMOĞLU
Sakarya Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Doç. Dr. Saim OCAK
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Ercüment ÖZKARACA
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Gülbiye YENİMAHALLELİ
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Doç. Dr. Sinem YILDIRIMALP
Sakarya Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

---

16. SAYIDA HAKEMLİK YAPAN AKADEMİSYENLERİN LİSTESİ

REFeree LIST FOR THIS ISSUE

Prof. Dr. İsmail AĞIRBAŞ
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Alpaslan AKÇORAOĞLU
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Yusuf ALPER
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Murat ATAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Belgin AYDINTAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Müge ERSOY KART
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Şenay GÖKBAYRAK
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Nuray GÖKÇEK KARACA
Anadolu Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Selahattin GÜRİŞ
Marmara Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. İlknur KILKIŞ
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Handan KUMAŞ
Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Nermin ÖZGÜLBAŞ
Başkent Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Latif ÖZTÜRK
Kırıkkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Serap PALAZ
Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Metin PİŞKİN
Ankara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Mehmet TOP
Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Şerife TÜRCAN ÖZŞUCA
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ferda YERDELEN TATOĞLU
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Suat UĞUR
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Erinç YELDAN
Bilkent Üniversitesi
İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Handan YOLSAL
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Funda YURDAKUL
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Şenay AÇIKGÖZ
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Ozan BAŞKOL
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Erdem CAM
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Emel İSLAMOĞLU
Sakarya Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Cemal İYEM
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Söke İşletme Fakültesi

Doç. Dr. Fuat MAN
Sakarya Üniversitesi
İşletme Fakültesi

Doç. Dr. Banu METİN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Çağlar ÖZDEMİR
Sakarya Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Hakan SATMAN
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Doç. Dr. Özgür TOPKAYA
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Bora YENİHAN
Kocaeli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Sinem YILDIRIMALP
Sakarya Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Aygül ANAVATAN
Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Osman TEZGEL
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Dr. Öğretim Üyesi Halil TUNCA
Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

---

16. SAYI DEĞERLENDİRME İSTATİSTİKLERİ
EVALUATION STATISTICS FOR THIS ISSUE

Toplam gelen makale başvurusu	Number of received manuscript	44
Yayına kabul edilen makale sayısı	Number of accepted manuscript	11
Hakem süreci devam eden makale sayısı	Under consideration	16
Red edilen makale sayısı	Rejected after evaluation	7
Ön inceleme aşamasında red edilen makale sayısı	Rejected before evaluation	10
Makale kabul oranı	Accepted manuscript rate	%25

GENEL YAYIN İLKELERİ

- 1- Sosyal Güvenlik Dergisi (SGD), yılda iki kez yayınlanan uluslararası, hakemli, bilimsel bir dergidir.
- 2- Dergiye gönderilen yazılar başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- 3- Dergide yayınlanmasına karar verilen yazıların, elektronik ortamda tam metin olarak yayınlanmak da dahil olmak üzere, yayın hakları SGK'ya aittir.
- 4- Yayınlanmak üzere dergiye gönderilen yazılar önce Yayın Kurulunca dergi ilkelerine uygunluk açısından incelenir. Uygunluğu tespit edilen yazılar değerlendirmeleri için yazının ilgili olduğu alanda iki hakeme gönderilir. Hakem raporuna göre; yazarına düzeltme gönderilir, yayınlanır ya da reddedilir.
- 5- Yayınlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayınlanan makaleler atıf yapılmadan kullanılamaz.
- 6- SGD'de yargı kararı incelemelerine yer verilebilir.
- 7- Yazıları yayınlanan yazarlara “Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Ödenecek Telif ve İşleme Ücretleri Hakkında Yönetmelik” çerçevesinde telif ücretleri ödenecektir.
- 8- SGD Sosyal Güvenlik Dergisi'ne makale gönderenler derginin yayın ilkelerini kabul etmiş sayılırlar.

GENERAL PUBLICATION RULES

- 1- Journal of Social Security is an international, peer reviewed, scientific journal published twice a year.
- 2- The papers submitted to Journal of Social Security must be unpublished in elsewhere or not synchronically be in the review process of another publication.
- 3- Social Security Institution and Journal of Social Security own the copyright of the papers published (written and electronic versions).
- 4- All manuscripts firstly evaluated by Editorial Board and send two independent referees. According to referees' reports, article will be sent to the authors to revise, publish or reject.
- 5- All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors. The published contents in the articles cannot be used without being cited.
- 6- Case review and commentaries are accepted by SGD.
- 7- Royalty fees will be paid to the authors whose articles published in the Journal of Social Security (SGD) in accordance with the related regulation.
- 8- Those who send articles to the SGD are considered to have accepted the publication principles of the SGD.

SGD, Sosyal Güvenlik Kurumunun faaliyet alanına, sosyal güvenlik, sosyal politika ve endüstri ilişkileri disiplinine katkısı olabilecek her alanda çalışmalara yer vererek, ülkemizin düşünsel birikimine katkıda bulunmak, toplumda sosyal güvenlik ve sosyal politika bilincini geliştirmek, geleceğe dönük hedef ve beklentileri ortak bir noktada buluşturmak amacıyla yayınlanmaktadır.

SGD, is being published in all areas related social security, social policy and industrial relations to make contribution intellectual life of Turkey, develop the social security and social policy consciousness and bring together the future targets and expectations on the common point of the society.

(İnceleme Makalesi - Review Article)

Türkiye’de Asgari Ücretli Çalışan Sayısı ve Ücret Seviyelerinin Değişimi (2003-2017 Hanehalkı İşgücü Anketleri Veri Analizi)

The Number of Minimum Wage Workers and the Change in Wage Levels (2003-2017 Household Labor Force Surveys Data Analysis)

Geliş Tarihi/Received: 16.10.2018
Güncelleme Tarihi/Revised: 08.03.2019
Kabul Tarihi/Accepted: 26.06.2019

Sosyal Güvenlik Dergisi
Journal of Social Security
Cilt: 9 Sayı: 1 Yıl: 2019
Volume: 9 Issue: 1 Year: 2019
Sayfa Aralığı: 141-159
Pages: 141-159
DOI: 10.32331/sgd.582665

Gürdal ASLAN*

ORCID ID: 0000-0003-2745-4363

ÖZ

Türkiye’de son yıllarda asgari ücret, seviyesi, artışları, ekonomik ve sosyal potansiyel etkileri itibariyle en çok tartışılan kamu politikalarından biri haline gelmiştir. İktisat yazınında asgari ücretin bir ekonomideki etkilerinin yönü tartışılmalı olsa da bu etkilerin asgari ücretli çalışan sayısına ve oranına bağlı olduğu vurgusu yapılmaktadır. Dolayısıyla asgari ücretin olası etkilerinin anlaşılabilmesi için asgari ücretli çalışan sayısının ve oranının bilinmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmada Türkiye’de asgari ücretli çalışan sayısı, oranı ve bu ikisinin 2003-2017 yılları arasındaki değişimi Hanehalkı İşgücü Anketleri (HİA) mikro verileri kullanılarak araştırılmıştır. HİA mikro verileri analizi ile aynı zamanda asgari ücret düzeyinde, bu ücret düzeyinden daha az ve fazla kazananların oranlarının değişimi yıllara göre ve çalışanların kayıtlılık durumuna göre ortaya çıkarılmıştır. Çalışmanın bulguları Türkiye işgücü piyasasında 2003-2017 yılları arasında ücretli çalışmanın artması, ücretliler arasında kayıt dışılığın azalması ve asgari ücretin reel artışları neticesinde asgari ücretli çalışan sayısının ve oranının önemli ölçüde arttığını göstermektedir. 2003 yılında ücretli çalışanların sadece %9’u asgari ücretliken bu oran 2017 yılında yaklaşık %22’ye (yaklaşık 3,7 milyon kişi) yükselmiştir. Türkiye işgücü piyasasında ücretli çalışanların önemli bir kısmının asgari ücret seviyesi ve bu seviyenin altında ücret geliri elde ederek çalışması asgari ücretin işgücü piyasasında önemli potansiyel bir etki alanı olduğuna işaret etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Asgari ücret, asgari ücretli çalışan sayısı, hanehalkı işgücü anketleri, Türkiye

ABSTRACT

In Turkey, the minimum wage has become one of the most debated public policies in terms of its level, its recent increases and economic and social potential effects. Although the effects of the minimum wage are controversial in the economics literature, it is emphasized that these effects depend on the number and the share of the minimum wage workers in the labor market. Therefore, it is important to know the number and the share of minimum wage workers in order to understand the likely effects of the minimum wage. In this study, using the data from Household Labor Force Surveys (HLFS), the number and the share of the minimum wage workers, and their changes during the period 2003-2017 in the Turkish labor market are investigated. The analysis of HLFS datasets will also reveal the changes over time in the ratios of workers earning the minimum wage, earning less than and more than the minimum wage with respect to their informality status. The findings indicate that the number and the share of the minimum wage workers in the Turkish labor market has increased significantly during the period 2003-2017 due to the increase in the incidence of paid employment, the decrease in the informality rate among wage-earners and the real increases in the minimum wage. The share of minimum wage workers increased from 9 percent in 2003 to 22 percent (approximately 3.7 million individuals) in 2017. A significant proportion of workers earn the minimum wage or less than the minimum wage in Turkey, which indicates that the minimum wage has an important potential in the labor market.

Keywords: Minimum wage, minimum wage workers, household labor force surveys, Turkey

Önerilen atıf şekli: Aslan, G. (2019). Türkiye’de Asgari Ücretli Çalışan Sayısı ve Ücret Seviyelerinin Değişimi (2003-2017 Hanehalkı İşgücü Anketleri Veri Analizi). *Sosyal Güvenlik Dergisi (Journal of Social Security)*. 9(1).141-159

* Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, gurdal.aslan@ikc.edu.tr

GİRİŞ

Asgari ücret istihdam, kayıt dışılık, enflasyon, ücret-gelir eşitsizliği ve yoksulluk üzerine olan çok yönlü potansiyel etkileriyle ülke ekonomisini doğrudan ilgilendiren önemli bir sosyal politika aracıdır. Asgari ücretin bu çok yönlü etkileri iktisat literatüründe en çok araştırılan ve tartışılan konulardandır. Nitekim mevcut literatürde asgari ücret artışlarının etkilerini araştıran birçok farklı teorik ve ampirik çalışma sonuçları itibariyle çelişkilidir. Örneğin asgari ücret artışları ile istihdam seviyesi arasındaki ilişkiyi araştıran bazı çalışmalar bu artışların istihdamı azalttığını¹ diğerleri ise asgari ücret artışlarının istihdamı azaltmadığını, hatta bazı durumlarda artırdığını göstermektedir².

Diğer bir ifadeyle, asgari ücret artışlarının olası etkilerinin yönü (olumlu-olumsuz) üzerinde bir görüş birliği bulunmamaktadır. Her ülkenin kendine özgü kurumsal yapısı, işgücü piyasası, endüstriyel ilişkiler ve sosyal güvenlik sistemi olduğundan asgari ücretin etkileri de ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Bu faktörler bir yana literatürde asgari ücret artışlarının etkileri ve bu etkilerin nihai yönünün her şeyden önce asgari ücretin göreceli seviyesi (ortalama ve ortanca ücretlere oranı), artış oranı ve asgari ücretli çalışan sayısına bağlı olduğu konusunda ise bir fikir birliği vardır (Neumark ve Wascher, 2008:121). Örneğin, gelişmiş ülkelerde asgari ücret artışları ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar bu ülkelerde çalışanların sadece çok küçük bir bölümünün (çoğunlukla aileleriyle birlikte yaşayan gençlerden oluşan %1 ile %3 oranında) asgari ücretli olarak çalıştığını, bu nedenle asgari ücret artışlarının genel yoksulluk seviyesi üzerine anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir (Gunderson, 2005: 9).

Asgari ücretli çalışan sayısı ve oranı asgari ücretin bir ekonomideki etkilerini belirleyen en temel faktörlerdendir. Dolayısıyla asgari ücretli çalışan sayısının ve oranının bilinmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda asgari ücretin Türkiye’deki olası etkilerinin ve sosyo-ekonomik bağlamının daha iyi anlaşılabilmesi için bu çalışma asgari ücretli çalışan sayısını ve oranını tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye’de asgari ücretli çalışan sayısı ile ilgili sadece Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) veri yayınlamaktadır. Örneğin SGK 2016 yılı verilerine göre Türkiye’de yaklaşık 14 milyon kayıtlı (sigortalı) ücretli çalışanın 5,6 milyonu asgari ücretli olarak çalışmaktadır³. Fakat bu verilerin işgücü piyasasındaki gerçek asgari ücretli çalışan sayısını yansıtmadığı bilinmektedir. İlk olarak çalışanların bir kısmı asgari ücretten yüksek ücret aldığı halde,

¹ Neumark ve Wascher, 1992:55; Curie ve Fallick, 1996:427; Abowd, Kramarz ve Margolis, 1999:24.

² Card ve Krueger, 1995:68; Dickens, Machin ve Manning, 1999:1; Metcalf, 2007:51; Dube, Lester ve Reich, 2010:945; Addison, Blackburn ve Cotti, 2011:23.

³ Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) verilerine göre 2003-2016 arası dönemde toplam kayıtlı-sigortalı ücretli çalışanların %38 ile 57 arasında değişen büyük bir kısmı asgari ücret düzeyinde bir ücret geliri elde etmektedir. Ekler bölümünde SGK verilerine göre 2003-2016 yılları arasındaki asgari ücretli çalışan sayısı, oranı ve değişimi gösterilmiştir.

işveren tarafından asgari ücret üzerinden sigortalı gösterilmektedir. Diğer bir ifadeyle, bazı işverenler işgücü maliyetlerini azaltmak için (daha az sigorta primi ve vergi ödemek için) eksik ücret bildiriminde bulunmaktadır. İkinci olarak bu rakama, tamamen kayıt dışı yani hiçbir SGK kaydı olmadan istihdam edilen fakat asgari ücretli olarak çalışanlar dahil değildir. Dolayısıyla, işveren beyanına dayalı SGK verileriyle gerçek asgari ücretli çalışan sayısını belirlemek mümkün değildir. Fakat Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Hanehalkı İşgücü Anketlerinde (HİA), çalışanların esas iş bilgileri, haftalık çalışma süreleri, kayıtlı ya da kayıt dışı çalışma durumları ve elde ettikleri net aylık gelirleri bizzat çalışanlar tarafından beyan edilmektedir. Bu nedenle Türkiye’deki asgari ücretli çalışan sayısının ve oranının tahmin edilmesi için 2003-2017 yıllık HİA mikro verileri kullanılacaktır. HİA mikro verileri ile aynı zamanda ücret seviyelerinin değişimi (asgari ücret düzeyinde, bu ücret düzeyinden daha az ve fazla kazananların oranları) yıllara göre ve çalışanların kayıtlı olup olmama durumuna göre ortaya çıkarılacaktır.

Giriş bölümünde yapılan açıklamalar ışığında çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Türkiye’de asgari ücret uygulaması ve işgücü piyasasıyla ilgili kavramsal ve analitik bir çerçeveye sunulurken araştırmada kullanılacak yöntem ve veriler açıklanmaktadır. İkinci bölümde analiz sonuçları önce tüm veri seti için sonrasında kayıtlı olup olmama durumuna göre sunulacak ve tartışılacaktır. Sonuç bölümünde ise Türkiye’nin asgari ücretli çalışan sayısına ve ücret düzeylerinin değişimine yönelik bulgular genel olarak değerlendirilecektir.

I- TÜRKİYE’DE ASGARİ ÜCRET VE İŞGÜCÜ PİYASASI

Çalışmanın amacına uygun olarak Türkiye işgücü piyasasında gerçek asgari ücretli çalışan sayısını ve asgari ücret artışlarının potansiyel olarak kaç kişiyi etkileyebileceğini ortaya çıkarmak için bu bölümde asgari ücret ve işgücü piyasasıyla ilgili kavramsal ve analitik bir çerçeve sunulmaktadır. İlk olarak Türkiye’de asgari ücret politikasının uygulamadaki işleyişi, sorunları, asgari ücretin seviyesi ve artış oranları tartışılacaktır. İkinci olarak Türkiye işgücü piyasasına ilişkin genel bir değerlendirme ile birlikte işteki durumuna göre çalışanların, asgari ücret artışından doğrudan etkilenebilecek ücretli çalışanların ve ücretli çalışanlar arasında kayıtlı-kayıt dışı çalışanların oranları incelenecektir. Son olarak araştırmanın kapsamı, kullanılacak yöntem ve veriler açıklanacaktır.

A- Uygulamada Asgari Ücret

Türkiye’de asgari ücret kavramsal olarak 3008 sayılı ve 1936 tarihli ilk İş Kanunu’nda yer alsa da ilk asgari ücret uygulamaları 1951 yılında başlamıştır (Kutal, 1969:181). Mahalli komisyonlarca bazı işkolları ve şehirler için belirlenen asgari ücretten 1967 yılında merkezi komisyonların belirlediği bölgesel asgari ücrete, 1974 yılında ise bölgeselden ulusal düzeyde belirlenen asgari ücrete geçilmiştir. Bu tarihten itibaren tarım işçileri için farklı olan asgari ücret uygulaması 1989 yılında, 16 yaşından küçükler için farklı belirlenen asgari ücret uygulaması da 2014 yılında kaldırılmıştır. Tarihsel süreç içerisinde asgari ücret uygulamasının sürekli merkezileştiği ve istisnasız tüm çalışanları

kapsar hale geldiği görülmektedir. Sendikalaşma ve toplu iş sözleşmesi kapsam oranlarının yıllar içerisinde azalması⁴ Türkiye işgücü piyasasında ulusal düzeyde, yaş ve sektör farkı olmaksızın tüm çalışanları kapsayacak şekilde belirlenen asgari ücret uygulamasının ücretlerin taban seviyesinin belirlenmesindeki rolünü ve önemini yıllar içerisinde artırmıştır.

Türkiye’de asgari ücret yaklaşık 70 yıllık bir geçmişe sahip, varlığı, işlevi ve önemi ilgili tüm sosyal aktörler tarafından kabul gören fakat pratikte uygulanması bazı yönlerden tartışılan bir kurumdur. Özellikle Asgari Ücret Tespit Komisyonu’nun asgari ücret artış kararları, komisyonun yapısı, asgari ücretin seviyesinin belirlenme kriterleri ve asgari ücret üzerindeki vergi yükü en çok tartışılan konulardandır.

Günümüzde asgari ücret beş devlet, beş işveren ve beş işçi temsilcisinden oluşan Asgari Ücret Tespit Komisyonu tarafından belirlenmektedir. Asgari ücret artışlarıyla ilgili kararlar oy çokluğuyla alınmaktadır. Bu komisyondaki işverenleri TİSK, işçileri ise bünyesinde en çok üyeye sahip üst sendikal kuruluş olan Türk-İş temsil etmektedir. Bu sebeple komisyonda yer almayan diğer iki büyük işçi sendikaları konfederasyonu, Disk ve Hak-İş, komisyondaki işçi temsilcilerinin çalışanların tamamını temsil etmekten uzak olduğunu ve diğer işçi konfederasyonlarının da komisyona katılımının sağlanması gerektiğini savunmaktadır (Disk-Ar, 2018:14; Hak-İş, 2018: 51).

Bir diğer tartışılmalı konu ise asgari ücret seviyesi belirlenirken sadece işçinin ihtiyaçlarının temel alınması, aile kriterinin uygulanmamasıdır. Asgari Ücret Yönetmeliği’ne göre asgari ücretin seviyesi bir işçinin normal bir çalışma günü karşılığı ödenen ve işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılamaya yetecek şekilde belirlenmelidir. İşveren temsilcileri asgari ücret hesaplamasında sadece işçinin ihtiyaçlarının temel alınmasına karşı çıkmazken, işçi konfederasyonları ve bazı araştırmacılar ülkenin sosyo-ekonomik yapısı⁵, sosyal devlet ilkesi ve uluslararası standartlar⁶ gereğince asgari ücret seviyesinin belirlenmesinde işçinin yanı sıra ailesinin de ihtiyaçlarının göz önüne alınması gerektiğini belirtmektedir (Korkmaz, 2004:54; Korkmaz ve Avsallı, 2012: 154; Türk-İş, 2016: 60; Türk-İş, 2018a:56; Disk-Ar, 2018: 32; Hak-İş, 2018: 51).

⁴ OECD verilerine göre Türkiye’de 1980 yılında %40 olan sendikalaşma oranı 2016 yılında %6,3’e, toplu iş sözleşmesi kapsamında olan çalışanların oranı ise 1987 yılında %29’dan 2015 yılında %6,7’ye gerilemiştir.

⁵ TÜİK verilerine göre, 2018 yılında Türkiye’de ortalama hanehalkı büyüklüğü 3,4 kişidir. İşçi konfederasyonları Türkiye işgücü piyasasında istihdam oranının ve kadınların işgücüne katılım oranının düşüklüğü dikkate alınarak bir işçinin ailesini geçindirecek seviyede bir ücreti elde etmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

⁶ Türkiye, asgari ücret uygulamasının uluslararası hukuki normlarını oluşturan ILO’nun asgari ücret tespitine ilişkin 131 sayılı sözleşmesini imzalamamış, Avrupa Sosyal Şartı’nın da asgari ücreti düzenleyen 4. maddesinin 1. fıkrasını onaylamamıştır. Bahsi geçen sözleşme ve fıkra asgari ücretin tespitinde “aile ihtiyaçları kriterinin” esas alınmasını öngörmektedir (Korkmaz, 2004:54). İşçi konfederasyonları 131 sayılı ILO sözleşmesinin onaylanmasını ve Avrupa Sosyal Şartı’na asgari ücretle ilgili koyulan çekincenin kaldırılmasını talep etmektedir (Disk-Ar, 2018:32).

Kuşkusuz asgari ücret uygulamasıyla ilgili en çok tartışılan konulardan biri asgari ücretin seviyesidir. Türk-İş’in dört kişilik bir ailenin açlık ve yoksulluk sınırı⁷ araştırmaları belirlenen net asgari ücretin bu sınırların altında kaldığını göstermektedir. Örneğin Türk-İş’in 2018 yılının Ocak ayında yaptığı araştırmada dört kişilik bir ailenin açlık sınırı 1615 TL, yoksulluk sınırı ise 5262 TL olarak tespit edilirken 2018 yılı için geçerli olan 1603 TL’lik net asgari ücretin açlık sınırının da altında kaldığı belirtilmektedir (Türk-İş, 2018b: 2).

Türkiye’de belirlenen asgari ücretin dört kişilik bir ailenin zorunlu ihtiyaçlarını karşılaması bir yana TÜİK’in tek bir işçi için hesapladığı asgari geçim düzeyinin de altında belirlendiği ortaya çıkmaktadır. TÜİK, Asgari Ücret Tespit Komisyonu’na her yıl bir işçinin asgari geçim tutarını (gıda ve gıda dışı harcamaları dikkate alarak) hesaplayıp sunmaktadır. 2018 yılı için TÜİK tarafından hesaplanan ve komisyona sunulan bir işçinin aylık asgari geçim tutarı ve net asgari ücret önerisi 1893 TL’dir. Komisyon ise 2018 yılı için geçerli olacak net aylık asgari ücreti TÜİK tarafından önerilen tutarın 290 TL altında 1603 TL olarak belirlemiştir. İşveren temsilcileri çalışanların eline geçen net asgari ücretin artması sonucu çalışanların işverene maliyetinin de arttığını ve bu durumun enflasyon, işsizlikle mücadele gibi hedeflere uymayacağını, ülkenin rekabet gücünü ve istihdamı olumsuz etkileyeceğini savunurken (Tisk, 2018:50), işçi temsilcileri ise net asgari ücret artışlarının yukarıda belirtildiği üzere bir işçi için belirlenen asgari geçim düzeyinin de altında belirlendiğini ifade etmektedir.

İşçi temsilcileri ayrıca asgari ücret üzerinden alınan verginin ve sosyal güvenlik kesintilerinin yüksek olduğunu (Türk-İş, 2016: 9) ve sosyal devlet uygulaması gereğince asgari ücretin tümüyle vergi dışı bırakılması gerektiğini ifade etmektedir (Türk-İş, 2018a: 56). 2018 yılında brüt 2030 TL olarak belirlenen asgari ücretten sosyal güvenlik primi, gelir vergisi, işsizlik sigortası gibi ödemeler için toplamda %21 oranında kesinti yapılmaktadır. Brüt asgari ücretten yapılan kesintiler sonucu işçilerin eline geçen net asgari ücret 1603 TL olurken, bir asgari ücretli çalışanın işverene maliyete 2384 TL olmaktadır. Yapılan kesintilerin ve alınan vergilerin yüksek olması sonucunda işçinin eline geçen net asgari ücret, brüt asgari ücret ve asgari ücretli çalışanın işverene maliyeti arasında önemli bir makas oluşmaktadır. Bu makasın asgari ücret seviyesinin üzerindeki ücretler için daha da açılması nedeniyle işverenlerin çalışanlarını asgari ücret seviyesinden SGK’ya bildirmesi kayıt dışılığın bir boyutu olan eksik ücret bildirimini ve SGK istatistiklerinde asgari ücretli çalışan sayısını artırmaktadır.

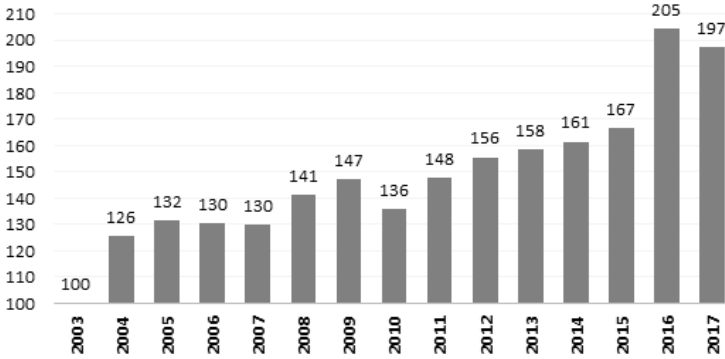
Asgari ücret uygulamasıyla ilgili en çok tartışılan konulardan bir diğeri ise çalışanların eline geçen net asgari ücretin artış oranıdır. Grafik 1 2003 yılını baz alarak 2003-2017 yılları arasında çalışanların eline geçen aylık net asgari ücretin reel artışını göstermektedir.

---

⁷ Açlık sınırı dört kişilik ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken gıda harcaması tutarını; yoksulluk sınırı ise gıda ile giyim, konut, ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer harcamaların toplam tutarını ifade etmektedir (Türk-İş, 2018b:1).

Son 15 yıllık dönem incelendiğinde 2004 ve 2016 yıllarında reel anlamda iki önemli net asgari ücret artışı olduğu görülmektedir. Diğer yıllarda yatay bir seyir izleyen ya da %5-6 oranında artan reel net asgari ücret, 2004 yılında %26, 2016 yılında ise %23 oranında artmıştır. Özellikle bu iki yıldaki artışın etkisiyle 2003-2017 yılları arasında net asgari ücretin reel seviyesinin toplamda %97 arttığı Grafik 1’den gözlenmektedir.

Grafik 1. 2003-2017 Yılları Arasında Reel Net Asgari Ücret Seviyesi (2003=100)

Kaynak: Hesaplamalar reel asgari ücret için TÜİK yıllık enflasyon istatistiklerinden ve SGK asgari ücret istatistiklerinden elde edilen verilerle yapılmıştır.

Türk-İş ve DİSK yaptıkları araştırmaları asgari ücret artışlarının enflasyon göstergeleri ve hedefleriyle uyumlu bir şekilde belirlendiğini, bu artışların milli gelir artışının gerisinde kaldığını göstermektedir. DİSK’in 2017 yılında yayınladığı asgari ücret raporunda 2004 yılı baz alındığında 2004-2017 yılları arasında asgari ücretin reel olarak %36, reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’nın (GSYİH) ise %95 oranında arttığı, dolayısıyla asgari ücretli çalışanların ülkenin büyümesinden yeterli payı alamadığı ifade edilmektedir (Disk-Ar, 2017:6). Reel asgari ücret ile reel GSYİH artışlarını daha uzun bir dönem için karşılaştıran bir başka çalışma ise 1980-2015 arası dönemde yıllık ortalama artışın reel asgari ücrette %3,9, reel GSYİH’da ise %4,2 olduğunu ortaya çıkarmaktadır (Koç, 2016: 1404).

Ekonomik büyümeden yeterli payı alamasa da 2003-2017 yılları arasında net asgari ücret reel anlamda önemli bir oranda artmıştır. Bu artışın asgari ücretli çalışan sayısını ve oranını etkilemesi beklenir. Bir sonraki bölüm asgari ücretin Türkiye işgücü piyasasındaki potansiyel etki alanını, kaç kişiyi etkileyebileceğini incelemektedir.

B- Türkiye İşgücü Piyasasının Görünümü: Asgari Ücretin Potansiyel Etki Alanı

Tanımı gereği asgari ücret kayıtlı olarak ücretli, yevmiyeli veya maaşlı çalışanları doğrudan ilgilendiren ve etkileyen bir ücrettir. Türkiye’de istihdamda olanlar işteki durumlarına göre incelendiğinde, 2017 yılında toplamda 28,2 milyon çalışanın %67’sinin (yaklaşık 19 milyon kişi) ücretli, maaşlı ve/veya yevmiyeli olarak çalıştığı görülmektedir (Tablo 1). Çalışanların %33’ü (9,2 milyon kişi) ise asgari ücret ve

artışlarının doğrudan etkilemediği ücret dışı işlerde istihdamdadır. Ücret dışı işlerde çalışanları %4,5 ile işverenler, %17 ile kendi hesabına çalışanlar ve %11 ile ücretsiz aile işçileri oluşturmaktadır.

Çalışanların işteki durumunun 2003-2017 arası dönemde gelişimi incelediğinde ise bu dönemdeki istihdam artışının ücretli çalışan sayısının artışından kaynaklandığı, ücretli çalışma biçiminin toplam istihdam içindeki payının önemli ölçüde arttığı görülmektedir (Tablo 1). 2003 yılında 21,1 milyon olan toplam istihdam %33 artarak 2017 yılında 28,2 milyona yükselmiştir. Aynı dönemde toplam ücretli çalışan sayısı ise 10,7 milyondan 19 milyona yükselerek %77 artmıştır. Öyle ki, 2003 yılında ücretli çalışanlar toplam istihdamın %50,6’sını oluştururken, bu oranın 2017 yılında %67,3’e yükseldiği gözlemlenmektedir. Ücret dışı iş statülerinde ise bu dönemde önemli bir azalma söz konusudur: sırasıyla kendi hesabına çalışanların toplam istihdamdaki payı %25’den %17’ye, ücretsiz aile işçilerinin payı %20’den %11’e, işverenlerin payı ise %5’den %4,5’e gerilemiştir.

Asgari ücretin doğrudan etkilemediği ücret dışı işlerde istihdam oranı 2003’de %49 iken bu oran 2017’de %33’e gerileyerek önemli ölçüde azalmıştır. Bu durum yani ücret dışı istihdam oranının azalması, dolayısıyla ücretli çalışan sayısının artması asgari ücretin işgücü piyasasındaki potansiyel etki alanını ve kapsamını artırmaktadır.

Tablo 1. İşteki Durumuna Göre Çalışanlar, 2003-2017 (%)

Yıllar	Ücretli çalışanlar*				Ücret-dışı işlerde çalışanlar					
	Toplam istihdam		Ücretli çalışanlar		İşverenler		Kendi hesabına çalışanlar		Ücretsiz aile işçileri	
	Bin kişi	Yüzde	Bin kişi	Yüzde	Bin kişi	Yüzde	Bin kişi	Yüzde	Bin kişi	Yüzde
2003	21 147	100	10 707	50,6	1 052	5,0	5 250	24,8	4 138	19,6
2004	19 632	100	10 693	54,5	999	5,1	4 572	23,3	3 367	17,2
2005	20 067	100	11 436	57,0	1 101	5,5	4 689	23,4	2 841	14,2
2006	20 423	100	12 028	58,9	1 162	5,7	4 555	22,3	2 678	13,1
2007	20 738	100	12 534	60,4	1 189	5,7	4 386	21,1	2 628	12,7
2008	21 194	100	12 937	61,0	1 249	5,9	4 324	20,4	2 684	12,7
2009	21 277	100	12 770	60,0	1 209	5,7	4 429	20,8	2 870	13,5
2010	22 594	100	13 762	60,9	1 202	5,3	4 548	20,1	3 083	13,6
2011	24 110	100	14 876	61,7	1 244	5,2	4 687	19,4	3 303	13,7
2012	24 821	100	15 619	62,9	1 238	5,0	4 695	18,9	3 268	13,2
2013	25 524	100	16 353	64,1	1 182	4,6	4 773	18,7	3 217	12,6
2014	25 932	100	17 125	66,0	1 173	4,5	4 479	17,3	3 155	12,2
2015	26 620	100	17 827	67,0	1 175	4,4	4 468	16,8	3 150	11,8
2016	27 205	100	18 377	67,6	1 239	4,6	4 536	16,7	3 053	11,2
2017	28 189	100	18 960	67,3	1 279	4,5	4 815	17,1	3 134	11,1

Kaynak: Hesaplamalar TÜİK işgücü istatistiklerinden elde edilen verilerle yapılmıştır.

* Ücretli, yevmiyeli veya maaşlı çalışanların toplamını ifade etmektedir.

Öte yandan Türkiye’de işgücü piyasası tabakalı bir yapı arz etmektedir. Tabakalı yapı işgücü piyasasının farklı özellikler ve davranış kuralları ile ayırt edilen, ayrı alt pazarlara veya bölümlere ayrışması şeklinde tanımlanabilir (ILO, 2018). Tabakalaşma, sözleşmeye dayalı düzenlemeler (iş sözleşmelerinin sürekli ve geçici olması) gibi işgücü piyasası kurumlarının özelliklerinden, uygulama eksikliğinden (kayıtlı/kayıt dışı) ve işgücünün

özelliklerinden (göçmen ve göçmen olmayan işçiler gibi) kaynaklanabilir (ILO, 2018). Tabakalı işgücü piyasaları teorilerine göre işlerin ve işçilerin nitelik farklılıkları ücret farklılıkları yaratarak işgücü piyasasının tabakalaşmasına neden olmaktadır (Doeringer ve Piore, 1970: 271-272). Türkiye işgücü piyasasında tabakalı yapı tarım-tarım dışı, kır-kent, kadın-erkek, vasıflı-vasıfsız ve kayıtlı-kayıt dışı ayrımlarında ortaya çıkmaktadır. Bu ayrım içerisinde çalışanlar arasında yapılan işlerin niteliği, çalışma koşulları ve özellikle elde edilen ücret bakımından farklılıklar söz konusudur. Bu bağlamda bazı çalışan grupları işgücü piyasasında dezavantajlı konumda olabilmektedir. Örneğin toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerine yapılan araştırmalar, kadınların erkeklerden %10,5 daha az aylık ücret aldığını göstermektedir (Uysal ve Genç, 2019: 2). Asgari ücret dezavantajlı grupları, düşük ücretli işçileri koruma amacı olan bir uygulamadır ve asgari ücret artışları farklı grupları farklı şekillerde etkilediğinden bu tabakalı yapı asgari ücretli çalışan sayısı ve oranı açısından önem arz etmektedir.

Türkiye işgücü piyasasında özellikle kayıtlı-kayıt dışı istihdam tabakalaşması öne çıkmaktadır. İstihdamın en büyük kesimini kapsayan ücretliler arasında önemli ölçüde kayıt dışı çalışan bulunmaktadır. TÜİK esas işlerinden dolayı herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmayanları, kayıt dışı istihdam kapsamında değerlendirmektedir. Kayıt dışı çalışanlar tanım gereği yasal mevzuatın dışında kalarak asgari ücret ve artışlarından yararlanamamaktadır. Ancak asgari ücret ve artışları kayıt dışı çalışanlar için de bir referans noktası olmakta ve kayıt dışı ücretlerin belirlenmesinde doğrudan olmasa da fiilen etkili olmaktadır (Maloney ve Munde, 2003: 127).

Ücretli çalışanları kayıtlı ve kayıt dışı ayrımında incelediğimizde, Tablo 2 toplam ücretliler arasında kayıtlı ücretlilerin oranının arttığını, buna karşılık kayıt dışı ücretlilerin oranının ise azaldığını göstermektedir. 2003 yılında ücretli çalışanlar arasında kayıt dışılık oranı %30'dur ve bu oran 2017 yılında %18'e gerilemiştir. 2003-2017 arası dönemde ücretli çalışan sayısı toplamda 8,3 milyon kişi artmış, bu artışın tamamına yakını ise kayıtlı çalışanlar oluşturmuştur. 2003 yılında 7,5 milyon kişi olan kayıtlı ücretli çalışan sayısı 2017 yılında 15,5 milyon kişiye yükselmiştir. Kayıt dışı ücretli çalışan sayısı ise aynı dönemde 3,4 milyon seviyesinde kalmıştır.

Özetle buraya kadar incelediğimiz iki faktörün aynı zamanda etkisini göstermesi, yani ilk olarak ücret dışı çalışma biçimlerinin azalması (ücretli çalışanların toplam istihdam içindeki payının artması) ve ikinci olarak da ücretli çalışanlar arasında kayıtlı ücretli çalışan sayısının artması asgari ücret politikasının kapsamını ve etki alanını genişletmiştir. Diğer bir ifadeyle, asgari ücret ve artışlarından doğrudan etkilenen kayıtlı ücretli sayısının toplam istihdam içindeki oranı 2003 yılında %35 iken, bu oran 2017 yılında

%55’e yükselmiştir⁸. 2003-2017 yılları arasında, teorik olarak, asgari ücretin potansiyel etki alanının genişlemesi, pratikte çok daha fazla çalışanın asgari ücret düzeyinden ücret geliri elde ederek çalıştığını düşündürmektedir.

Tablo 2. Ücretli Çalışanlar Arasında Kayıtlı ve Kayıt Dışı Çalışma Oranları, 2003-2017 (%)

Yıllar	Ücretli çalışanlar*		Kayıt dışı ücretli çalışanlar		Kayıtlı ücretli çalışanlar	
	Bin kişi	Yüzde	Bin kişi	Yüzde	Bin kişi	Yüzde
2003	10 707	100	3 228	30,1	7 479	69,9
2004	10 693	100	3 433	32,1	7 260	67,9
2005	11 436	100	3 658	32	7 777	68
2006	12 028	100	3 786	31,5	8 242	68,5
2007	12 534	100	3 681	29,4	8 853	70,6
2008	12 937	100	3 414	26,4	9 523	73,6
2009	12 770	100	3 349	26,2	9 421	73,8
2010	13 762	100	3 535	25,7	10 227	74,3
2011	14 876	100	3 739	25,1	11 137	74,9
2012	15 619	100	3 436	22	12 183	78
2013	16 353	100	3 258	19,9	13 095	80,1
2014	17 125	100	3 348	19,6	13 777	80,4
2015	17 827	100	3 269	18,3	14 558	81,7
2016	18 377	100	3 346	18,1	15 148	81,9
2017	18 960	100	3 463	18,3	15 497	81,7

Kaynak: Hesaplamalar TÜİK işgücü istatistiklerinden elde edilen verilerle yapılmıştır.

* Ücretli, yevmiyeli veya maaşlı çalışanların toplamını ifade etmektedir.

Öte yandan asgari ücretli çalışan sayısının değişimi asgari ücret seviyesinin reel anlamdaki değişiminden bağımsız değildir (Maloney ve Munde, 2003: 127). Reel anlamda asgari ücret artışlarının yüksek olduğu yıllarda asgari ücretli çalışan sayısının artması beklenir (*vice versa*). Daha önce belirtildiği üzere 2003-2017 yılları arasında net asgari ücret reel olarak %97 artmıştır (Grafik 1). Teorik olarak asgari ücret artışları ücret dağılımını en az üç şekilde etkilenmektedir (OCDE, 1998: 53). İlki asgari ücret seviyesinden daha az kazananların sayısının azalması, ikincisi mekanik bir etki ile asgari ücret seviyesi civarında kazananların sayısının artması, üçüncüsü ise asgari ücret artışının daha üst seviyelerde de ücret artışına sebep olması, asgari ücretin yayılma etkisi.

2003-2017 döneminde Türkiye’de işgücü piyasasında ücretlileşmenin artması ve ücretliler arasında kayıt dışılığın azalması ile birlikte asgari ücret seviyesinin reel olarak önemli oranda artması da asgari ücretli çalışan sayısının arttığını düşündürmektedir. Oysa daha önce de ifade edildiği gibi asgari ücretli çalışan sayısı konusunda bir belirsizlik söz konusudur. HİA mikro verilerinin analizi, gerçekten asgari ücret düzeyinde, bu ücret düzeyinden daha az ve fazla kazananların oranlarını ortaya çıkaracaktır. Bir sonraki bölümde kısaca araştırmanın kapsamı ve kullanılacak yöntem açıklanmaktadır.

⁸ 2003 yılında asgari ücret ve artışlarından doğrudan etkilenmesi muhtemel kayıtlı ücretli sayısı toplam 21,1 milyon istihdam içinde 7,5 milyon iken, 2017 yılında toplam 28,2 milyon istihdamın 15,5 milyonu kayıtlı ücretli çalışanlardan oluşmaktadır.

C- Kapsam ve Yöntem

Bu araştırmada, Türkiye işgücü piyasasında gerçek asgari ücretli çalışan sayısını, ücret düzeylerini ve değişimlerini tespit edebilmek için Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2003 ve 2017 yılları arasında gerçekleştirilen Hanehalkı İşgücü Anketlerinin (HİA) mikro verileri kullanılmıştır.

Araştırmanın belirtilen amaçlarını gerçekleştirebilmek ve 2004 ile 2016 asgari ücret reel artışlarının asgari ücretli çalışan sayısı ve ücret düzeyleri üzerine olan etkilerini de ortaya çıkarılabilmek için araştırma 2003 yılından başlatılmış, 2017 yılı da dahil edilmiştir.

Yıllık Hanehalkı İşgücü Anketleri (HİA) çalışanların demografik özellikleri, işteki durumları, aylık ücretleri, haftalık çalışma saatleri, kayıtlı olup olmama durumları ve benzeri konularda bilgi vermektedir. Asgari ücretli çalışan sayısını ve oranını ortaya çıkarmak için HİA ham verilerinin belirli kriterlere göre işlenmesi gerekmektedir. Öncelikle örneklem ücretli/maaşlı ve yevmiyeli çalışanlarla kısıtlanmıştır. İş kanununa göre çalışma süresi haftada en çok 45 saattir ve aksi bir anlaşma bulunmadığı sürece, iş yerlerinde haftanın çalışılan günlerine eşit ölçüde dağıtılmaktadır. Asgari ücret aylık olarak tam zamanlı çalışanlar için belirlendiğinden, yarı zamanlı çalışanlar (ki toplam ücretli çalışanların sadece %4'üne yakınıni oluşturuyorlar) analiz dışında bırakılmıştır⁹.

Asgari Ücret Tespit Komisyonu son yıllarda bir yıl boyunca geçerli olacak tek bir asgari ücret belirlese de bazı yıllarda yılın ilk 6 ayında ve ikinci 6 ayında geçerli olmak üzere 2 farklı asgari ücret belirlemiştir. İki farklı asgari ücretin belirlendiği yıllar için ortalama aylık asgari ücret dikkate alınmıştır¹⁰.

HİA verileri ile asgari ücretli çalışan sayısını tespit edilebilmek için iktisat literatüründe sıkça kullanılan çeşitli asgari ücret komşuluğu seviyeleri dikkate alınmıştır. Anketlerde çalışanların elde ettikleri ücret gelirlerini yuvarlayarak ifade ettikleri bilindiğinden, literatürde en çok net asgari ücretin %1 ve %5 komşuluğunda ücret geliri elde edenler asgari ücretli çalışanlar olarak kabul edilmektedir (OCDE, 2008: 148). Öte yandan, ücretliler için 2007 yılından itibaren çalışanların medeni durumuna, eşlerinin iş durumuna ve çocuk sayısına göre değişiklik gösteren Asgari Geçim İndirimi (AGİ) uygulanmaktadır. Dolayısıyla asgari ücretli çalışanların eline geçen net asgari ücret AGİ'nin de eklenmesiyle komisyon tarafından belirlenen ve ilan edilen net asgari ücret

⁹ HİA verilerine göre yarı zamanlı çalıştığı beyan eden ücretli/maaşlı/yevmiyeli çalışanların oranının toplam ücretli/maaşlı/yevmiyeli çalışanlar içindeki payı oldukça küçüktür. 2004 yılında bu oran %1,5 iken 2017 yılında ise %3,9 civarındadır.

¹⁰ 2004-2017 döneminde hesaplanan yıllık ortalama asgari ücret 2003 yılı için 226 TL, 2004 yılı için 311 TL, 2005 yılı için 350 TL, 2006 yılı için 380 TL, 2007 yılı için 411 TL, 2008 yılı için 492 TL, 2009 yılı için 537 TL, 2010 yılı için 588 TL, 2011 yılı için 644 TL, 2012 yılı için 720 TL, 2013 yılı için 788 TL, 2014 yılı için 869 TL, 2015 yılı için 975 TL, 2016 yılı için 1300 TL ve 2017 yılı için 1404 TL'dir.

seviyesini bir miktar aşabilmektedir. Örneğin 2015 yılı ikinci 6 ayı için belirlenen net asgari ücret 1000 TL’dir. Bu rakama bekar ve çocuksuz çalışanlar için belirlenen 90 TL’lik AGİ dahildir. Fakat evli, eşi çalışmayan, beş çocuklu bir ücretli için AGİ 153 TL’ye, dolayısıyla çalışanın eline geçen net asgari ücret 1000 TL’den 1063 TL’ye yükselebilmektedir.

Bu sebeplerden dolayı ve literatüre uygun olarak HİA verilerinde beyan ettikleri aylık ücret asgari ücretin %5 komşuluğunda olanlar asgari ücretli çalışanlar olarak kabul edilmiştir. HİA mikro verilerinin analizi asgari ücret düzeyinde, bu ücret düzeyinden daha az ve fazla kazançların oranını ortaya çıkarırken, yıllar içindeki değişimi hakkında da bilgi verecektir.

II- HİA ANALİZ SONUÇLARI

Bu bölümde analiz sonuçları önce tüm tam zamanlı ücretliler için, sonrasında ise sırasıyla kayıtlı (sigortalı) tam zamanlı ücretliler ve kayıt dışı (sigortasız) tam zamanlı ücretli çalışanlar¹¹ için sunulacak ve tartışılacaktır. Bir önceki bölümde belirlenen kriterlere göre, HİA verilerinde aylık ücreti asgari ücretin %5 komşuluğunda olanlar asgari ücretli çalışan olarak kabul edilerek Türkiye’deki asgari ücretli çalışan sayısı ve oranı ortaya çıkarılacaktır.

A- Toplam Ücretli Çalışanlar (Kayıt Dışı Çalışanlar Dâhil) Ücret Seviyeleri

Tablo 3, 2003-2017 yılları arasında kayıtlı-kayıt dışı ayrımı gözetmeksizin tüm ücretli çalışanların ücret seviyelerine göre sayılarını ve oranlarını göstermektedir.

2017 yılında ücretli çalışanların %21,6 gibi önemli bir oranının asgari ücretli olarak çalıştığı ortaya çıkmaktadır. Tablo 3 ayrıca 2017 yılında ücretli çalışanların %12,4’ünün (2 milyon 87 bin kişi) asgari ücret seviyesinden az, %66’sının (11 milyon 173 bin kişi) ise asgari ücret düzeyinden fazla bir ücret geliri elde ettiğini göstermektedir. 2003-2017 yılları arasındaki değişim incelendiğinde asgari ücretli çalışan sayısının önemli oranda arttığı görülmektedir. 2003 yılında ücretli çalışanların sadece %9’u (937 bin kişi) asgari ücret seviyesinde bir ücret geliri elde ederken ve bu oran 2017 yılında yaklaşık %22’ye (3 milyon 646 bin kişi) yükselmiştir. Asgari ücret seviyesinde ve bu seviyeden daha az kazananlar beraber değerlendirildiğinde ise 2003 yılında çalışanların toplamda %25,5’inin (2 milyon 625 bin kişi) asgari ücret ve bu seviyenin altında bir ücret kazandığı, 2017 yılında ise bu oranın %34’e (5 milyon 733 bin kişi) ulaştığı gözlemlenmektedir. Bu oranların yıllar içerisindeki gelişimini daha yakından incelediğimizde ise öncelikle 2003-2017 yılları arasında, kimi istisnai yıllar hariç, çalışanların %11 ila 17 oranları arasında bir kısmının (1,3-2,2 milyon kişi) asgari ücretten daha az bir ücret geliri elde ettiği ortaya çıkmaktadır.

---

¹¹Makalenin bundan sonraki kısmında kayıtlı (sigortalı) tam zamanlı ücretli çalışanlar sadece kayıtlı ücretli çalışanlar, kayıt dışı (sigortasız) tam zamanlı ücretli çalışanlar ise kayıt dışı ücretli çalışanlar olarak ifade edilmiştir.

Tablo 3. Toplam Tam Zamanlı Ücretli Çalışanların Ücret Seviyelerine Göre Dağılımları

	AÜ* Seviyesinden Az		AÜ Seviyesi		AÜ Seviyesinden Fazla	
	Kişi Sayısı (Bin kişi)	Yüzde Oran (%)	Kişi Sayısı (Bin kişi)	Yüzde Oran (%)	Kişi Sayısı (Bin kişi)	Yüzde Oran (%)
2003	1688	16,4	937	9,1	7642	74,4
2004	1689	16,7	1896	18,7	6543	64,6
2005	1777	16,4	1702	15,7	7344	67,9
2006	1651	14,7	1089	9,7	8521	75,7
2007	1283	10,9	1605	13,7	8861	75,4
2008	2125	17,6	1416	11,7	8518	70,6
2009	1920	16,4	1173	10,0	8585	73,5
2010	1824	14,6	1803	14,4	8889	71,0
2011	2096	15,5	1618	12,0	9818	72,6
2012	1822	12,8	2559	18,0	9871	69,3
2013	1671	11,2	2392	16,0	10879	72,8
2014	1815	11,8	2827	18,4	10752	69,9
2015	2081	12,9	3384	21,0	10637	66,1
2016	2187	13,4	4114	25,1	10080	61,5
2017	2087	12,4	3646	21,6	11173	66,1

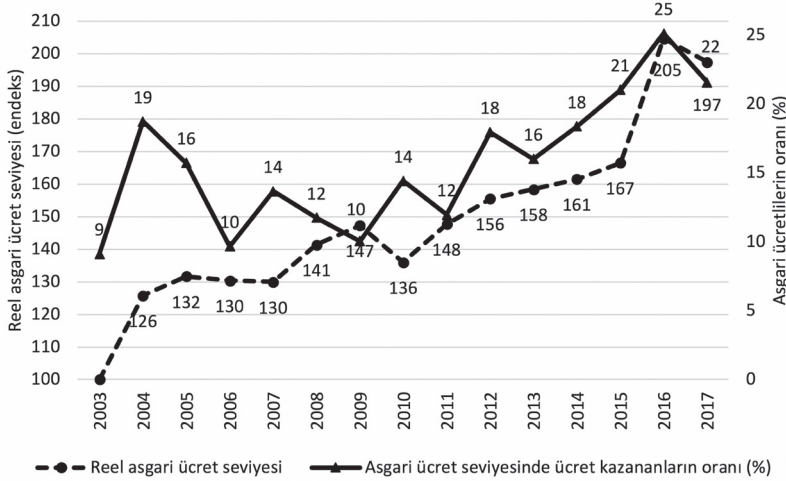
Kaynak: TÜİK 2003-2017 Hanehalkı İşgücü Anketi Mikro Veri Setleri, *AÜ: Asgari Ücret.

Tam zamanlı çalışan bir ücretlinin asgari ücretten daha az bir ücret geliri elde ederek çalışması teorik olarak ancak kayıt dışı istihdamda mümkün olabilir. Zira kayıtlı ve tam zamanlı çalışan bir kişinin yasal bir zorunluluk olarak asgari ücretten az kazanmaması gerekmektedir.

2003-2017 döneminde asgari ücretli çalışanların oranının değişimi incelendiğinde, bu oranın bazı yıllarda %9 civarında olduğu, bazı yıllarda ise %25'e kadar yükseldiği görülmektedir. Bu oranın bu derece değişken olması asgari ücret seviyesinin reel anlamda değişiminden bağımsız değildir. Grafik 2 asgari ücretin reel olarak önemli oranda arttığı yıllarda asgari ücretli çalışan oranının arttığını, reel asgari ücret seviyesinin azaldığı ya da sabit kaldığı yıllarda ise bu oranın azaldığını göstermektedir.

Öncelikle 2003 yılında %9 olan asgari ücretli oranının 2004 yılında yaklaşık %19'a çıktığı görülmektedir. Bu değişimde 2004 yılındaki net asgari ücret seviyesinin %26'lık reel artışının belirleyici olduğu söylenebilir. Asgari ücret seviyesinin önemli oranda artışı sonucu, artıştan önce asgari ücretten fazla kazananların bir kısmının ücretlerinin asgari ücret yeni seviyesi tarafından yakalanması, asgari ücretli çalışan oranını artırmaktadır. 2016 yılı için de aynı değerlendirmeyi yapmak mümkündür. 2016 yılında net asgari ücretin %23 oranında reel artışı sonucunda asgari ücretli sayısı yaklaşık 3,4 milyon kişiden 4,1 milyon kişiye yükselmiştir. Diğer taraftan, 2004 yılında %19'a yükselen asgari ücretli oranının 2006 yılında %9,7'ye gerilediği, aynı dönemde asgari ücretin reel seviyesinin ise sabit bir seyir izlediği görülmektedir.

Grafik 2. Reel Asgari Ücret Seviyesinin Değişimi (2003=100) ve Asgari Ücret Seviyesinde Ücret Kazananların Oranı (%), 2003-2017

Kaynak: Hesaplamalar reel asgari ücret için TÜİK yıllık enflasyon istatistiklerinden ve SGK asgari ücret istatistiklerinden, asgari ücret seviyesinde ücret geliri elde edenler için ise 2003-2017 Hanehalkı İşgücü Anketi mikro veri setlerinden elde edilen verilerle yapılmıştır.

B- Kayıtlı (Sigortalı) Ücretli Çalışanlar Arasında Ücret Seviyeleri

Bu bölümde kayıtlı ücretli çalışanların ücret seviyelerine göre sayıları ve oranları incelenmektedir. TÜİK hanehalkı işgücü anketlerinde bir çalışanın kayıtlı istihdamda olup olmama durumu herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olup olmamasıyla belirlenmektedir. Diğer bir ifadeyle, bir çalışanın elde ettiği ücret geliri işveren tarafından SGK’ya bildirilmemişse çalışan kayıt dışında, bildirilmişse kayıtlı istihdamda olarak sınıflandırılmaktadır.

Tablo 4 kayıtlı çalışanların ücret düzeylerini ve ücret düzeylerinin 2003-2017 yılları arasındaki gelişimini göstermektedir. HİA verileri analizi sonuçlarına göre 2003 yılında kayıtlı ücretli çalışanların %10’u (742 bin kişi) asgari ücretli olarak çalışmaktadır. Bu oran asgari ücretin 2004 yılındaki %26’lık reel artışı ile birlikte %17’ye yükselmiştir (2003 yılında 742 bin kişiden 2004 yılında 1 milyon 198 bin kişiye). 2004’ten sonraki yıllarda ise %17’lik asgari ücretli çalışan oranı sürekli azalarak önce 2005 yılında %16’ya, 2008’de ise %10,8’e kadar gerilemiştir. 2004-2009 yılları arasında asgari ücretli çalışanların sayısının ve oranının azalması, Grafik 2’de gözlemlendiği üzere, bu yıllar arasında asgari ücret reel seviyesinin sabit kalmasıyla açıklanabilir. 2009 sonrası ise asgari ücretin reel seviyesinin artmasıyla birlikte asgari ücretli çalışan sayısında da artış gözlemlenmektedir. 2017 yılında asgari ücretli çalışan oranı %23’e, yani 3,3 milyon kişiye ulaşmıştır.

Diğer bir ifadeyle, 2003-2009 yılları arasında 1 milyon kişi civarında seyreden asgari ücretli çalışan sayısı, yıllara göre değişiklik göstermekle birlikte, 2012 yılında 2 milyonu geçmiş, 2016 yılı reel asgari ücret artışıyla 3,7 milyon kişiye ulaşmıştır.

Tablo 4. Kayıtlı Ücretli Çalışanların Ücret Seviyelerine Göre Dağılımları

	AÜ Seviyesinden Az		AÜ Seviyesi		AÜ Seviyesinden Fazla	
	Kişi Sayısı (Bin Kişi)	Yüzde Oran (%)	Kişi Sayısı (Bin Kişi)	Yüzde Oran (%)	Kişi Sayısı (Bin Kişi)	Yüzde Oran (%)
2003	342	4,7	742	10,2	6211	85,1
2004	344	4,9	1198	17,2	5415	77,8
2005	285	3,8	1228	16,2	6077	80,1
2006	276	3,4	870	10,9	6880	85,7
2007	208	2,4	1088	12,6	7346	85,0
2008	804	8,7	1006	10,8	7476	80,5
2009	603	6,6	1004	11,0	7510	82,4
2010	550	5,6	1352	13,7	7944	80,7
2011	642	6,0	1396	13,1	8654	80,9
2012	608	5,2	2126	18,2	8956	76,6
2013	529	4,2	1987	15,8	10030	79,9
2014	566	4,3	2502	19,2	9999	76,5
2015	841	6,1	2913	21,1	10063	72,8
2016	834	5,9	3723	26,3	9610	67,8
2017	762	5,2	3319	22,7	10538	72,1

Kaynak: TÜİK 2003-2017 Hanehalkı İşgücü Anketi mikro veri setleri.

Tablo 4 ücret seviyeleriyle ilgili bir diğer önemli olguya işaret etmektedir. Şöyle ki kayıtlı ve tam zamanlı olarak, yani ücretleri işveren tarafından SGK'ya bildirilerek çalışanların yasal bir zorunluluk olarak en az asgari ücret kadar ücret geliri elde etmeleri gerekmektedir. İşveren beyanına dayalı SGK verilerine göre tam zamanlı ücretli çalışanlar arasında asgari ücretten daha az ücret geliri elde eden çalışan yoktur. Fakat çalışanların beyanına dayalı HİA'larda kayıtlı-sigortalı ve tam zamanlı olarak çalıştığını belirten ücretlilerin önemli bir kısmının ellerine geçen net aylık ücretin asgari ücret düzeyinden az olduğu görülmektedir.

Tablo 4, 2003 yılında 342 bin kişinin, 2017 yılında ise 762 bin kişinin kayıtlı ve tam zamanlı olarak çalışmasına rağmen aylık net ücretinin asgari ücretten az olduğunu göstermektedir. Bu veriler bazı çalışanların gerçekte daha düşük ücret aldığı halde asgari ücret üzerinden sigortalı gösterildiğini düşündürmektedir. Bu durum, yasa gereği tam zamanlı çalışanın ücretini asgari ücret düzeyinden beyan eden işverenin, çalışanın banka hesabına yatırdığı ücretin bir kısmını elden geri alması ile açıklanabilir. Böylelikle bilinen eksik ücret bildiriminin aksine bir başka olgu ortaya çıkmaktadır, bu olgu ise fazla ücret bildirimini olarak adlandırılabilir.

Fazla ücret bildiriminde, gerçekte çalışanın eline geçen net ücret asgari ücretten daha az olmasına rağmen işveren tarafından bu çalışanlar sigortalı ve asgari ücretli olarak gösterilmektedir. Yani çalışanın ücreti işveren tarafından yasal zorunluluğa uyma adına asgari ücret düzeyinden SGK'ya bildirilmekte, fakat çalışan gerçekte asgari ücret tutarından daha az bir ücret geliri elde etmektedir. Son yıllarda yazılı basına da yansıyan

şekliyle bu uygulama örneğin 2016 yılında 1000 TL olan asgari ücretin yerine çalışana 700-800 TL ücret verilmesi şeklinde olabildiği gibi 1000 TL’lik asgari ücretin çalışanın banka hesabına yatırılması sonrasında bankaya yatan ücretin bir kısmının elden işverene geri verilmesi şeklinde de olabilmektedir (Ateş, 2016; Aktaş, 2018). Konuyla ilgili basına yansıyan haberler, bu uygulamanın işsizliğin yüksek, istihdam olanaklarının kısıtlı olduğu, düşük ücretle ve sigortasız çalışmaya razı fazla sayıda yurttaşın ve göçmenin bulunduğu çeşitli Anadolu illerinde yaygın olduğunu düşündürmektedir.

C- Kayıt Dışı (Sigortasız) Ücretli Çalışanlar Arasında Ücret Seviyeleri

Bu son bölümde ise kayıt dışı ücretli çalışanların yani SGK’ya herhangi bir kaydı olmadan sigortasız olarak çalışanların ücret seviyelerine göre sayıları ve oranları incelenmektedir. Kayıt dışı ücretli olarak çalışanların ücret düzeyleri, yine asgari ücret düzeyinden az, asgari ücret düzeyinde ve asgari ücret düzeyinden fazla ücret geliri elde edenler şeklinde üç farklı seviye ve bu seviyelerin 2003-2017 yılları arasındaki gelişimi ile gösterilecektir.

Tablo 5. Kayıt Dışı Ücretli Çalışanların Ücret Seviyelerine Göre Dağılımları

	AÜ Seviyesinden Az		AÜ Seviyesi		AÜ Seviyesinden Fazla	
	Kişi Sayısı (Bin kişi)	Yüzde Oran (%)	Kişi Sayısı (Bin Kişi)	Yüzde Oran (%)	Kişi Sayısı (Bin Kişi)	Yüzde Oran (%)
2003	1346	45,3	194	6,5	1430	48,2
2004	1346	42,4	698	22,0	1129	35,6
2005	1492	46,2	474	14,7	1267	39,2
2006	1375	42,5	219	6,8	1642	50,7
2007	1075	34,6	517	16,7	1515	48,8
2008	1321	47,6	410	14,8	1042	37,6
2009	1317	51,4	169	6,6	1075	42,0
2010	1274	47,7	451	16,9	945	35,4
2011	1454	51,2	222	7,8	1164	41,0
2012	1215	47,4	433	16,9	915	35,7
2013	1142	47,7	405	16,9	849	35,4
2014	1249	53,7	325	14,0	752	32,3
2015	1240	54,3	472	20,6	574	25,1
2016	1352	61,1	391	17,7	470	21,2
2017	1325	57,9	327	14,3	635	27,8

Kaynak: TÜİK 2003-2017 Hanehalkı İşgücü Anketi mikro veri setleri

HİA verileri analizi 2003 yılında kayıt dışı ücretli çalışanların %45’inin (1 milyon 345 bin kişi) asgari ücret seviyesinden daha az, %6,5’inin (194 bin kişi) asgari ücret seviyesinde bir ücret geliri elde ettiğini ortaya çıkarmaktadır (Tablo 5). 2003 yılında kayıt dışı ücretli çalışanların toplamda %52’si asgari ücret seviyesinde veya asgari ücret seviyesinden daha az bir ücret geliri elde ederek çalışırken, %48’i ise asgari ücretten fazla kazanmaktadır. 2003-2017 yılları arasındaki ücret seviyelerinin gelişimi incelediğinde ise asgari ücret arttıkça asgari ücret seviyesinden az kazananların oranının arttığı, asgari

ücret düzeyinden fazla bir ücret geliri elde edenlerin oranının ise azaldığı görülmektedir.

Örneğin 2003 yılında kayıt dışı ücretli çalışanların %45'i asgari ücretten daha az bir ücret geliri elde ederken bu rakam 2017 yılında çalışanların %58'ine yükselmiştir. Asgari ücretten fazla ücret geliri elde edenler ise 2003 yılında çalışanların %48'ini oluştururken bu oran 2017 yılında %28'e düşmüştür. Kayıt dışı ücretli çalışmanın SGK kapsamı dışında kalmanın yanı sıra düşük ücretlerle karakterize olduğu görülmektedir. 2017 yılında yaklaşık 2,8 milyon kayıt dışı çalışanın %72'si (1 milyon 652 bin kişi) asgari ücret seviyesinde veya asgari ücret seviyesinin altında bir ücret geliri elde ederek çalışmaktadır.

SONUÇ

Türkiye'de asgari ücret, seviyesi, artışları ve ekonomideki potansiyel etkileri yönünden en çok tartışılan kamu politikalarındandır. Mevcut asgari ücret literatürü, asgari ücretin bir ekonomideki etkilerini belirleyen en temel faktörlerin asgari ücretli çalışan sayısı ve oranı olduğu vurgusunu yapmaktadır. Bu bağlamda, asgari ücretin olası etkilerinin anlaşılabilmesi için asgari ücretli çalışan sayısının ve oranının bilinmesi önem arz etmektedir. Bu çalışmada Türkiye'de asgari ücretli çalışan sayısı, oranı ve bu ikisinin 2003-2017 yılları arasındaki değişimi Hanehalkı İşgücü Anketleri (HİA) mikro verileri kullanılarak araştırılmıştır.

Çalışmanın kavramsal ve analitik çerçevesi, Türkiye işgücü piyasasındaki yapısal değişiklikler neticesinde asgari ücretin öneminin, kapsamının ve olası etki alanının arttığını göstermektedir. Azalan sendikalaşma ve toplu iş sözleşmesi kapsam oranları asgari ücret uygulamasının ücretlerin taban seviyesinin belirlenmesindeki rolünü ve önemini arttırmaktadır. Öte yandan işgücü piyasasında yaşanan ücretlileşme süreci ve ücretliler arasında kayıt dışılığın azalması ile asgari ücret artışından doğrudan etkilenebilecek çalışan sayısının arttığı gözlemlenmektedir.

Çalışmanın HİA veri analizi de asgari ücretin işgücü piyasasındaki kapsam ve etkisinin yıllar içerisinde arttığını doğrulamaktadır. 2003-2017 yılları arasında asgari ücretli çalışan sayısının önemli oranda arttığı sonuca ulaşılmıştır. 2003 yılında ücretli çalışanların sadece %9'u asgari ücretliken bu oran 2017 yılında %22'ye (yaklaşık 3,7 milyon kişi) yükselmiştir. Uluslararası bir perspektifle değerlendirildiğinde bu oranın yüksekliği daha net anlaşılmaktadır. Eurostat verilerine göre Avrupa Birliği üyesi ülkelerde asgari ücretli çalışan oranı ortalama %7'dir.

Türkiye işgücü piyasasında asgari ücretlileşme süreci yaşandığı söylenebilir. Asgari ücretin reel olarak artması asgari ücret düzeyinde çalışanların sayısını arttırmaktadır. Öte yandan, HİA veri analizi sonuçları asgari ücretli sayısının artmasının, asgari ücret artışlarının asgari ücretten daha yüksek olan ücret seviyelerinde de ücret artışına sebep olacak yayılma etkisinin kısmen kısıtlı kalmasından kaynaklandığını düşündürmektedir. Nitekim asgari ücret artışları sonucu teorik olarak beklendiği gibi bu ücretten daha az kazananların oranı azalmıştır (2003 yılında %16,4'ten 2017 yılında %12,4'e). Fakat 2003-2017 yılları arasında asgari ücretten fazla kazananların oranı %74,4'ten %66'ya gerilemiştir.

Asgari ücret seviyesinde ve bu seviyeden daha az kazananlar birlikte değerlendirildiğinde

ise 2003 yılında çalışanların toplamda %25,5’inin (2 milyon 625 bin kişi) asgari ücret ve bu seviyenin altında bir ücret kazandığı, 2017 yılında ise bu oranın %34’e (5 milyon 733 bin kişi) ulaştığı görülmektedir. Türkiye işgücü piyasasında ücretli çalışanların önemli bir kısmının asgari ücret seviyesi ve bu seviyenin altında ücret geliri elde ederek çalıştığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum asgari ücretin işgücü piyasasında önemli potansiyel bir etki alanı olduğuna işaret etmektedir.

Öte yandan HİA veri analizi sonuçları toplam asgari ücretli çalışan sayısının kayıtlı çalışanlar arasında asgari ücretli çalışan sayısının artmasından kaynaklandığını göstermektedir. Kayıtlı çalışanlar arasında 2003 yılında çalışanların sadece %10’u (742 bin kişi) asgari ücretli olarak çalışırken, 2017 yılında kayıtlı olarak çalışanların %23’ü (3,3 milyon kişi) asgari ücretli olarak çalışmaktadır. Kayıtlı çalışanlar arasında asgari ücret seviyesinden daha yüksek ücret geliri elde edenlerin oranı 2003-2017 yılları arasında %85’den %72’ye düşmüştür. Diğer taraftan, tam zamanlı çalışan bir kişinin yasal bir zorunluluk olarak en az asgari ücret kadar bir ücret geliri elde etmesi gerekmektedir. Fakat HİA veri analizi, 2017 yılında kayıtlı tam zamanlı olarak çalışanlar arasında 762 bin kişinin asgari ücret düzeyinden daha az ücret geliri elde ettiğini göstermektedir. Bu veri bazı çalışanların gerçekte daha düşük ücret aldığı halde asgari ücret üzerinden sigortalı gösterildiğini düşündürmektedir.

Son olarak 2017 yılında kayıt dışı ücretli çalışanlar arasında sadece 327 bin kişi asgari ücret kadar, 635 bin kişi asgari ücretten daha fazla, 1 milyon 325 bin kişi ise asgari ücret seviyesinden daha az bir gelir elde ederek çalışmaktadır. 2003 yılında asgari ücretten fazla ücret geliri elde ederek çalışan oranı %48 iken 2017 yılında bu oran %28’e gerilemiştir. Kayıt dışı ücretli çalışma SGK kapsamı dışında kalmanın yanı sıra düşük ücretlerle karakterize olmuş görünmektedir.

Kaynakça

- Abowd, J.M., Kramarz, F. ve Margolis, D.N. (1999). Minimum wages and employment in France and the United States. *NBER Working Paper Series*. 6996. 1-30.
- Addison, J.T., Blackburn, M. ve Cotti, C.D. (2011). Minimum Wage Increases in a Soft U.S. Economy. *Reihe Okonomie Economics Series*. 273. 1-40.
- Aktaş, A. (2018). Asgari ücret ver, bir kısmını geri al! [<https://www.dunya.com/kose-yazisi/asgari-ucret-ver-bir-kismini-geri-al/398115>]. (Erişim: 10 Eylül 2018).
- Ateş, H. (2016). Uyanık patronlar 300 TL’ye göz dikti [<https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/04/16/uyanik-patronlar-300-tlye-goz-dikti>]. (Erişim:11 Eylül 2018).
- Card, D. ve Krueger, A. (1995). *Myth and Measurement: The New Economics of the Minimum Wage*. New Jersey: Princeton University Press.
- Currie, J. ve Fallick, B. (1996). The Minimum Wage and the Employment of Youth: Evidence from the NLSY. *Journal of Human Resources*. 31(2). 404-428.
- Dickens, R., Machin, S. ve Manning, A. (1999). The Effects of Minimum Wages on Employment: Theory and Evidence from Britain. *Journal of Labor Economics*. 17. 1-22.
- Disk-Ar (Disk Araştırma Dairesi) (2017). *Asgari Ücret Raporu*. Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu. İstanbul.

- Disk-Ar (Disk Araştırma Dairesi) (2018). *Asgari Ücret Gerçeği 2019 Raporu*. Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu. İstanbul.
- Doeringer, P.,B. ve M.,J. Piore (1970). Internal Labor Markets and Manpower Analysis. USA. *Department of Labor: Eric*. 1-344.
- Dube, A., Lester, T.W. ve Reich, M. 2010. Minimum Wage Effects Across State Borders: Estimates Using Contiguous Counties. *The Review of Economics and Statistics*. 92(4). 945-964.
- Gunderson, M. (2005). Le Salaire Minimum au Canada: Théorie, Données et Orientations. *Préparé Pour La Commission Sur L'examen Des Normes du Travail Fédérales*. 1-70.
- Hak-İş (Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu) (2018) Yayın Organı. Sayı 16. Ankara.
- ILO (2018). Employment Security. Labour Market Segmentation. [<http://www.ilo.org/global/topics/employment-security/labour-market-segmentation/lang-en/index.htm>]. (Erişim:18.12.2018).
- Koç, A. (2016). Türkiye’de 1980 Sonrasının Politik İktisadi Bağlamında Asgari Ücret Analizi. *Çalışma ve Toplum*. 2016/3. 1387-1408.
- Korkmaz, A. (2004). Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Türkiye’de Asgari Ücret:1951-2003. *Kocaeli Üniversitesi SBE Dergisi*. 2004(1). s.53-69.
- Korkmaz, A. ve Avsallı, B. (2012). Türkiye’de Asgari Ücretin Hukuksal Yönü. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*. 4(2). 151-162.
- Kutal, M. (1969). *Teorik Esasları ve Tatbikatı Bakımından Asgari Ücret*. İstanbul Üniversitesi Yayını. İstanbul.
- Maloney W.F. ve Mendez J.N. (2003). Measuring the Impact of Minimum Wage, Evidence from Latin America. *NBER Papers*. 109-130.
- Metcalf, D. (2007). Why has the British National Minimum Wage Had Little or No Impact on employment?, *CEP Discussion Paper*. 781. 1-88.
- Neumark, D. ve Wascher W.L. (1992). Employment Effects of Minimum and Subminimum Wages: Panel Data on State Minimum Wage Laws. *Industrial and Labor Relations Review*. 46(1). 55-81.
- Neumark, D. ve Wascher, W.L. (2008). *Minimum Wages*. Cambridge. MA: The MIT Press.
- OCDE (1998). Perspectives de l’emploi de l’OCDE. 1998. Editions OCDE.
- OCDE (2008). Perspectives de l’emploi de l’OCDE. Paris: Editions OCDE.
- TİSK (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu) (2018). *İşveren*. Cilt 56. Sayı 6. Ankara.
- Türk-İş (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu) (2016). *Türk-İş Dergisi*. Sayı: 405. Ankara.
- Türk-İş (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu) (2018a). *Türk-İş Dergisi*. Sayı: 410. Ankara.
- Türk-İş (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu) (2018b). *Açlık ve Yoksulluk Sınırı Haber Bülteni Ocak 2018*. Ankara.
- Uysal, G. ve Genç, Y. (2019). Kadınlar Erkeklerden Daha Az Kazanıyor. *Betam Araştırma Notu*. 19/237. 1-7.

Ekler

Tablo 6. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Verilerine Göre Asgari Ücretli Çalışan Sayısı, 2003-2016

	SGK-Toplam ücretli sigortalı çalışan sayısı	SGK-Asgari ücretli çalışan sayısı*	SGK-Asgari ücretli çalışan sayısı (%)
2003	5 615 238	3 198 912	57
2004	6 181 251	2 696 627	44
2005	6 918 605	3 042 396	44
2006	7 818 642	3 762 595	48
2007	8 505 390	3 636 641	43
2008	8 802 989	3 618 147	41
2009	9 030 202	3 900 147	43
2010	10 030 810	4 321 262	43
2011	11 030 939	4 848 165	44
2012	11 939 620	4 972 590	42
2013	12 484 113	4 780 807	38
2014	13 240 122	5 040 512	38
2015	13 999 398	5 399 498	39
2016	13 775 188	5 640 662	41

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) İstatistikleri.

* 5510 sayılı Kanun’un 4/1 (a) maddesi kapsamında günlük kazanç alt sınırından prime esas kazancı bildirilen zorunlu sigortalı sayısı.